

A Haladás és reakció harca.

1./ Első ránézésre: magától értetődő: szocializmus-kapitalizmus. Ideológia: materializmus, idealizmus stb. Mindez: világtörténelmileg kétségkívül helyes. Kérdés: direkt alkalmazás. Lenin: "A parlamentarizmus "történelmileg idejét multa". Ez progagan-

disztikus értelemben igaz. De mindenki tudja, hogy ettől a gyakorlati leküzdésig még nagyon hosszú az út. A kapitalizmusról már sok évtizeddel ezelőtt el lehetett mondani - mégpedig teljes joggal, hogy "történelmileg idejét multa", de ez egyáltalában nem küszöböli ki annak szükségességét, hogy a kapitalizmus talaján igen hosszú és igen szivós harcot folytassunk. Parlamentarizmus "történelmileg idejét multa" világtörténelmi értelemben, azaz a burzsoá parlamentarizmus kora véget ért és megkezdődött a proletárdiktatura kora. Ez vitathatatlan. De a világtörténelmet évtizedekkel mérjük. Tíz-husz évvel előbb vagy utóbb ez a világtörténelmi méretek szempontjából közömbös, ez á - a világtörténelmi szempontjából - csékélység, amelyet még megközelítőleg sem lehet számbavenni. De éppen ezért a gyakorlati politika kérdésében világtörténelmi méretekre hivatkozni a legégbekiáltóbb elméleti hiba."

Régen: Lassalle "egységes reakciós tömeg". Engels: hiba: "egy magában helytálló történelmi tendenciát befejezett tényként tüntet fel!"

Két tanulság: a./ tendencia és befejezett tény különbsége. Tendencia: törvény érvényesülése gátló stb. körülmények között.

Nem egyenes út. Tehát: Megtörténhetik bizonyos esetben nem érvényesül főirány, sőt ellenkező is lehet. /Engels: polgári pártok kénytelenek feudális maradványok ellen fellépni./

b./ Forradalmi és nem forradalmi helyzet különbsége. Engels ugyanott: szocialista forradalom: valamennyi polgári párt ellenünk. Akkor fognak reakciós tömegnek bizonyulni. De forradalom után / 1. Lenin Nepideu-ben, konvessziós kapitalizmus, ellenség - de szövetséges is kispolgári / maradtosság felszámolásával/.

Lenin: szociális forradalom hamis elképzelése. "Az nyilván azt képzeli, hogy az egyik helyen felsorakoznak az egyik hadsereg és azt mondja: "mi a szocializmust akarjuk", egy másikon pedig felsorakozik egy másik és azt mondja: "mi az imperializmust akarjuk" s ez lesz majd a szociális forradalom!"

Vaskalapos és nevetséges szempont - lemondás a szociális forradalomról.

Lenin: demokratikus követelések rész és egész dialektikája.

Reakció és haladás dialektikája. Kautsky és az afgán emir.

Igy nemcsak taktikai, hanem sztratégiai ellentmondások is lehetnek a marxizmus világtörténelmi igazsága és azok politikai érvényesülése között. Szektarianizmus és dogmatizmus éppen ennek tagadása vagy figyelembe nem vétele.

Lenin halála óta kétszer: a./ fasizmus és antifasizmus /Sztálin a szociáldemokráciáról/.

b./ Második világháború után: béke és háború. Háború elkerülhetősége. Ezért konkrét küzdelem. Koexistencia problémája.

2./ Innen keret kultura terén haladás és reakció harca számára.

Termékeny dialektikus ellentmondás. Tehát mint Marx mondja, megmutatja az ellentétekben mozgás valóságos utjait. Tehát:

a./ sohasem megfélemezni a valóságos, nagy, világtörténelmi elvekről. Ez oportunizmus likvidátorság volna.

b./ Ugyanakkor valóságos /esetleg ellentmondó/ megjelenési forma - esetleg egy egész szak szra. Ennek elhanyagolása tipikus a szektarianizmusra. Nagy veszély: igen gyakran éppen reakció élezi ki a világtörténelmi ellentmondást, mert érzi a veszélyt

a maga számára az ellentmondásos megjelenési formákat. Hitler is, az amerikai reakció is mindenáron kapitalizmus-szocializmus ellentétet helyezi a középpontba - hogy ennek nyílt döntő kitörése idő előtt, szocializmus számára kedvezőtlen körülmények között törjön ki. Ehelyett: nagy győzelmek fasizmus-antifasizmus ügyében /népi demokráciák, Kína/.

Ma: béke és háború, koexisztencia.

Sztálin korszak: ingadozó, nem következetes vonal.

a./ békemozgalom, béke vonala a külpolitikában.

b./ Ellentétek szükségszerű élesedése - polgárháború és háború perspektívája.

c./ Ellentmondás tükröződése: Sztálin beszéde a XIX. kongresszuson / béke - fenntartással/. Ezért: békepolitika, harc a hidegháború ellen nem következetes.

Fordulat Sztálin halálával / Korea-i és Vietnam-i háború likvidálása/. XX. kongresszus: háború elkerülhető: leszámolás a sztálini korszak következetlenségeivel.

Koexisztencia: mindenekelőtt szó szerint. Mind a két világ saját fejlődési törvényei szerint. Ezt elismeri - mind a két oldal. Tehát: mi maradunk, akik vagyunk /marxisták, kommunisták/ - mint ilyenek békésen élünk /érintkezünk/vele, saját törvényeink szerint.

A dialógus szükségessége és előfeltétele.

De "saját törvényeink": kapitalizmusból szocializmus.

Elősegíteni: vonzóvá tenni a szocializmust /megalkuvás nélkül/.

Koexisztencia: mélyen összekapcsolva a szocializmust - végső - győzelmével. Minél komolyabban vesszük

a./ minél meribben építjük szocializmust - magunknak - annál jobban szolgáljuk annak végső győzelmét.

b./ Minél bensőbb az érintkezés a két világ között, - ugyanaz.

Szocializmus megszűnik ijesztő rém lenni. Nem kapitalisták ki csoportja részére - mindig rém marad. Nem: munkástömegek /ma még sokszor az/ parasztok értelmiség, stb.

Itt más mértéke a haladás és reakciónak. Végeállal összefüggés: termékeny, előrevivő, dialektikus ellentmondás.

3./ Egyes területek vallás.

Marx, Lenin: társadalmi jelenség - nem elvont ideológia. Ismét: nem elkenése a valóságos ellentétnek - pontos kimondása azoknak a társadalmi feltételeknek, amelyek között egyedül lehetséges a vallás elhalása. /Magában foglalja helyes ideológia szerepét - és a mi szerepünket abban, hogy a feltételek teljesülését a valóságban gyorsítsuk. /

Élet bizonytalansága. Brószódás. - Ugyanakkor: vallásos tömegek érzékenysége kor problémái iránt. Hatások /szocializmus/. Protestantizmus. Barth-iskola /Miemöller/. Elvágni kapcsolatot mindenkor adott állammal. Kierkegaard általános világnézeti hatása. Reakció: Heidecker. / Speciális eset: ellenállás Hitler később Adenauer ellen, békemozgalom, Szovjetunió. Világos: mit jelent ez koexisztencia számára.

Nem mindig ilyen világos. Katholicizmus sokkal bonyolultabb./Szektáns vélemény: Wall-Street /. Ez a kapcsolat is. Nem ilyen egyszerű.

Francia munkáspapok. Felmerül: szociális demagógia. /Keresztény szocializmus/. Nem meríti ki a kérdést. Keresztény szocializmus fejlődése. /Német-, Olaszország, Ausztria stb./ : mindig reakciók, mindig kapitalisták, háborupártiak. Ilyen

mozgalmak: ellene. Ezért: pápai eltiltás.

De ezzel mozgalom nem szűnt meg. Lént gyökér: keresztény meggyőződés és imperialista politika ellentéte, 800 millió szocializmusban élő ember, gyarmati szabadságharc stb. hatása.- Valláson belüli megoldás keresése. Nem véletlen: Olaszország fontos csomópont / a nem szektáns munkásmozgalom hatása/. La Fira: zavarosság könnyen megállapítható, politikai kapkodás, következetlenség, tervszerűtlenség. - Választási küzdelem. Mégis eredmény. Mert tömegek utkeresése. Perspektiva.

Itt már kapcsolatot a fentiekkel. Pápa tavaly két nyilatkozat: elhatárolás feltétlenül azonosítástól nyugati kultúrával. Katolicizmus nem köti magát egyetlen kultúrához sem. Még középkori sem a katolikus kultúra. Egyház lényegében változatlan, de magába fogadja, ami számára szükséges; "politikai erőket és szociális eszméket is". Egy későbbi nyilatkozatban: "koexistencia félelem és tévedés nélkül." /Atomháború ellen/. Természet jobb kritikája /ennek jelentősége/: nem szabad egyénnek felszívódnia a közösségben, - ugyanakkor: az egyes egyén túlzott érvényesülése.

Koexistencia: félelem szocializmusban élő milliók elvesztése - de nyomás munkásmozgalom oldaláról.

Ezzel párhuzamos kísérlet marxizmust komolyan megvitatni. Brockmüller: bolsevizmust nem agyonütni, hanem megkeresztelni. Wetter/Róma pápai egyetem/: logikai hasonlóságok. Marxizmus materializmusa és a középkori realizmus. Brockmüller: a ha szent Pál ennyi támaszpontot talált volna az akkori pogány filozófiában, nem habozott volna a kereszténység részére felhasználni.

Redding /grázi teológiai professzor/ analógiák: közös forrás: Aristoteles. Nagy viták. Redding Moszkvában /Mikoján fogadta/ vita a Tudományos Akadémiával az atheizmusról/.

Világos: mindez nem "közeledés". Ellenkezőleg: az ilyen teológusok az általuk felfedezett hasonlóságokat - ingadozó hívek megtartására, esetleg hódításra. Nem kétséges: érvelés, analógia stb. tarthatatlansága. /Történelmileg hamis analógia: remény, hogy ami ellenreformációban sikerült, most is keresztülvihető./

De mint szimptoma: dialógus lehetősége. Ki fog ebben nyerni? Szektánsok defetizmusa. XX. kongresszus: vitalehetőség - olyan körökben hódítani, szövetségessé vagy semlegessé tenni, vagy akár csak meghallgattatni, ami eddig nem volt.

Szimptómák: már Helsinki jóval több katolikus. Stockholm 1956 minden keresztény egyház. Mégis Világtanács önkritikája és szélesítő határozata.

De már itt is látszik: új módszer. Kinyilatkoztatás: "ópium..." stb. nem elegendő. Ha ilyen Wetter vagy Redding tippussal eredményesen akarunk vitázni /az ő ingadozó híveit meggyőzve, másokat megingatva / feltétel: Aristoteles-i és Hegel-i dialektika termékeny alkalmazása / ami Hegel-felfogásunk a Sztálin korszakban!/. A világhelyzet offenzíva lehetőségeit adja - míg /általában/ gyenge deffenzívába.

4./ Nem szorítkozik teológiára. Sartre cikke Herweg ügyvel kapcsolatban /Sartre véleménye Herweg-ről és a szektánsokról/. Fontosabb: marxizmus lehetőségei a valóságban. Polgári tudomány válsága. "Marxizant". Mindenki marxistáktól várja - de igazi kutatás hiányzik.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Sartre képe ált. lában helyes. Ismét nagy lehetőség. /Hidegháború összeomlása/, kevéssé eredmény - Sztálini dogmatizmus. Háttér: kacsintás a háborúra s vele kapcsolatos "összeomlásra". Új helyzet: életszínvonal, demokrácia, marxizmus alkotásai lesznek a vonzóerők. Ideológiailag: tettekben megmutatni világnézetünk fölényét.

Sartre esete érdekes. Politika előtte jár filozó-

fiának; itt még nincs megoldás. De fontos: háboru utáni egyetlen viszonylag új polgári filozófiai irányzat vezetője válságban.

Exisztencializmuson kívül nincs komolyan ható háboru utáni polgári irányzat. A Sartre válsága: haladás győzelme. Kihasználás.

Kritika módja:

a./ immanens kritika /"objektivizmus"!/

b./ valóságos gyökerek kiásása. /Fagygyejev kritikája rólam/

Ezért tehetetlen szektánsok bírálata. /Háttér - ugyis összeomlás:

a./ ellentétek kiéleződése

b./ imperialista kapitalizmus csak visszafejlődik.

Fatalizmus. Lenin Luxemburg bírálata alkalmazni polgári ideológiára. /

5./ Sajátos természettudományban. Engels jóslata, kérdések előlfe tudományon belül. Fizika, biológia /szerzett tulajdonságok örökletessége stb./ Új helyzet Leninhez képest: akkor helyes ismeretelméleti bírálat - gazdag utalásokkal, belső módszertani problémákra: dialektika hiánya vezet idealizmusra; túlzott, formális matematika támasza idealizmusnak. Most: egyes elméletek tudományos megdöntése vezethet csak dialektikus materializmus győzelméhez. Heisenberg a fizika mai állásáról. Biológia szektánságból /személyi kultuszából stb./ : könnyelműség; Bossján, de Lisenko és Lapesinszkája is. Nagy kilátások átállítás esetén - csata megnyerésére.

6./ Irodalom és művészet: realizmus és antirealizmus /dekadencia/ harca. Az avantgardista művészet és elmélet válsága. Adorno a zenéről: félelem és rettegés ideológiája - de ma nincs már autentikus rettegés. Növekvő belátás a válságba. Karl Hoffer. Komoly támadások még konzervatív oldalról is. Határok kezdődő felismerése: Camus, Rogée, Martin du Gard-ról.

Nem kétséges, hogy - nagy vonalakban hol folyik itt haladás és reakció harca. De itt is - felismerésnek és termékeny beavatkozásnak utjában áll :

a./ az a felfogás, hogy a szocialista realizmus létrejöttével idejét multá a kritikai realizmus.

b./ A dekadencia ismérveinek dogmatikus, formális felfogása / sokan még Thomas Mann-t stb. is ide sorolják/.

c./ Művek és írók kicsinyes politikai megítélése /Sinclair Louise esete/.

d./ Az objektivitás merev elutasítása.

e./ A pártosság mechanikus felfogása. /Kritika ellen saját irodalmunkban; szemantikus antirealizmus elkendőzése; perspektíva mint valóság stb./

Szoros összefüggésben: saját irodalmunk szerepe ebben a harcban. Főlény bizonyítása a kérdés. A "Csendes Don" vagy a "Patyomkin" film megrendülés, áttörés volt. Művészileg közepes alkotások kritikátlan magasztalása: szocialista realizmus tekintélyének alácsúszása. Nem szerepeltünk még soha teljes erővel. /Mi: Déry Tibor nemzetközileg/.

Mint mindenütt irodalomban és művészetben is ma nem a forradalmi helyzet éles differenciálódása, barát és ellenség éles elválása a jellemző, - hanem bonyolult átmenetek. Itt marxisták feladata lenne: felismerni /esetleg dekadens külsőségek sőt messzemenően dekadens hatások alatt/ megindulás, esetleg utkeresés haladás felé. Ezt támogatni.

A mi kritikánk: külsőleges végletek között mozgott. Gide esete. Se dicsőret, se ledorongolás nem volt tényeknek megfelelő.

Ilyen és hasonló okok: ahelyett, hogy komolyan támogatnánk a polgári irodalmon belül beálló differenciálódást, az ingadozókat inkább a reakció felé szorítjuk.

7./ XX. kongresszus hatása. A szenzációk átmeneti szakasza.

Burzsoázia kísérlete: ellenünk fordítani. É lehet kezdeti siker, hiszen megzavarodás saját sorainkban is.

Perspektiva: igazi megértés. Radikális felszámolás a szektánssággal, a dogmatizmussal. Ez nemcsak előfeltétele annak, hogy megértsük: mi történik valóban a világban, hanem annak is, hogy a - most kibontakozó - differenciálódásra hatni tudjunk. Ennek mérve, méretei - messzemően tőlünk függenek. Az életszínvonal minden valóságos /nem pusztán a sajtó által megállapított/ emelkedése, tudománynak és művészetnek valóságos /nem pusztán kulturbürokrácia által reklamizált / eredménye, annak nyilvánvalóvá válása, hogy a demokrácia létrejötté erősíti és nem alázza a proletariátus diktatúráját - mindez a haladás /a koexistencia/ megerősítését, a differenciáció fokozását, a polgári táborban, segíti elő. Folyamat eleje - lehetőségek mérhetetlenek.

Fokozza: gyarmati népek. Befolyás már eddig is igen nagy, mert szovjet politika fővonala egybeesik szabadságharcokkal. De ideológiai befolyás még sokkal erősebb lehet. Tömege az új problémáknak: megújulás - régi nemzeti, sokszor vallásos ideológiák alapján. Ezeket helyesen védik nivelláló, gyarmatosító kozmopolitizmus ellen. De kétségtelen: konfliktusok tömege igazi haladás és - bizonyos tekintetben haladást szolgáló, de sok tekintetben retrográd elemeket tartalmazó régi ideológiák között. Nehru keresése: mi folytatható abban, amit Gandhi kezdeményezett? Általában : polgári fejlődés - de hol és mennyiben kell felvenni szocialista elemeket stb.?

Marxizmus itt is ideológiai nagyhatalom, de ma még csak potenciálisan, nagy általánosságban. Visszatérés klasszikusokhoz, leszámolás dogmatizmussal, megfelelő eredeti produkció - ut lehetőségből valóság felé. /Még akkor is, ha nem közvetlenül az ő problémáikról van szó. - Lesznek náluk olyanok, ~~xxxxxxx~~ akik az itt megvalósultat átteszik /.

Összefoglalva: haladás és reakció mai /sokszor nehezen elhatárolható/ frontja: háború és béke, hidegháború és koexistencia, gyarmati elnyomás és önrendelkezés, stb. frontjai.

A Hruscsov féle leleplezések óta újra burzsoázia kétségbeesett kísérletei: újból helyreállítani a kapitalizmus-szocializmus frontot. Objektív támogatás: sztálini dogmatizmus védelme - természetesen az illetők akarata ellenére - segítségére siet ennek a tendenciának, pl. megerősíti azt a hitet, hogy a proletárdiktatúra nem egyeztethető össze a demokratizmussal, a szabadsággal, a törvényességgel, hogy a marxizmus dogmák gyűjteménye stb.

Ez az átmenet lehet rövid. Nagyrészt rajtunk múlik. /Togliatti cikke/. Főleg: mikor lépünk fel az új korszak új mód-szereinek bármily szerény, de valóságos eredményeivel; mikor kezdjük nemcsak a szocializmus pusztá létével, hanem konkrét, új irányu fejlődésével befolyásolni ezt a fejlődést, gyorsítani a differenciálódást.

Ez a kommunisták felelőssége a XX. kongresszus után. Határozott leszámolás a sztálini korszakkal, nemcsak hazájuk, saját pártjuk részére döntő - hanem fontos eleme a világ fejlődésének, a haladás győzelmének, a reakció mai formái között.